

УДК 343.915

Федосова О.В.

головний науковий співробітник

науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНЬОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Останнім часом спостерігається тенденція зростання злочинності неповнолітніх, яка викликана, перш за все, непростим соціально-економічним становищем сучасного періоду розвитку держави. За таких умов особливого значення набуває питання вдосконалення кримінального провадження, під час якого повинен бути забезпечений максимальний захист прав та законних інтересів неповнолітніх, які потрапили до сфери дії кримінального процесуального законодавства.

Згідно з діючим законодавством України кримінальне провадження щодо неповнолітніх здійснюється у загальному порядку з урахуванням особливостей, передбачених главою 38 КПК України, та із дотриманням принципу забезпечення реалізації неповнолітніми особами права користуватися додатковими гарантіями, встановленими вітчизняним законом та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, зокрема Конвенцією ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року, Мінімальними стандартними правилами ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх від 29 листопада 1985 року («Пекінські правила»), Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 р., Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та іншими міжнародно-правовими актами з прав людини і судочинства, які націлюють органи досудового розслідування, прокурора і суд на врахування особливостей провадження щодо неповнолітніх, зокрема врахування практики Європейського суду з прав людини. Слід зазначити, якщо норми кримінального процесуального законодавства суперечать міжнародним

договорам, згідно із ч. 4 ст. 9 КПК України застосуванню підлягають положення відповідного договору.

Особливий порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх передбачений передусім особливостями суб'єкта кримінального правопорушення. Фізичний, розумовий і психічний розвиток неповнолітніх обумовлюється нестійкістю його характеру, незрілістю мислення, схильністю до наслідування поведінки старших за нього і дорослих осіб та інші подібні риси, а також неможливістю повною мірою самостійно захищати свої права та законні інтереси. Враховуючи зазначене, КПК України визначено додаткові гарантії притягнення неповнолітніх до відповідальності, зокрема:

- закріплено особливий порядок кримінального провадження стосовно неповнолітніх;

- розширено перелік обставин, які підлягають доказуванню;

- визначено, що затримання неповнолітнього та взяття його під варту допускається лише у винятковому випадку;

- чітко регламентовано особливості вчинення процесуальних дій за участю неповнолітнього, порядок застосування до нього примусових заходів виховного характеру;

- допускається можливість закриття кримінального провадження за злочин невеликої та середньої тяжкості, вчинений неповнолітнім, укладання угод про примирення та визнання винуватості;

- обов'язкова участь у судовому розгляді представників служби у справах дітей та превентивної діяльності;

- вирішення судом додаткових питань при постановленні вироку у справі стосовно неповнолітнього (чи можна замінити покарання у виді позбавлення волі іншим покаранням, не пов'язаним із позбавленням волі).

З метою належного виконання Україною взятих на себе зобов'язань у частині забезпечення дітям особливого піклування та допомоги з боку держави, реалізації положень Конституції України щодо визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності найвищою соціальною цінністю, забезпечення кожній людині права на

вільний розвиток своєї особистості, а також з огляду на рівень дитячої злочинності, і враховуючи необхідність у розробленні державної політики у сфері захисту прав дітей, які потрапили у конфлікт із законом, Указом Президента України від 24 травня 2011 р. № 597/2011 було схвалено Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні.

Метою цієї Концепції стала побудова в Україні повноцінної системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, спроможної забезпечити законність, обґрунтованість та ефективність кожного рішення щодо дитини, яка потрапила в конфлікт із законом, пов'язаного з її перевихованням та подальшою соціальною підтримкою. Для досягнення цієї мети Постановою Кабінету Міністрів України № 1039-р від 12 жовтня 2011 року було затверджено план заходів щодо реалізації Концепції розвитку кримінальної юстиції в Україні, яка передбачає з 2011 по 2016 рік виконання конкретних дій щодо удосконалення системи профілактики дитячої злочинності, запровадження інноваційних методів та форм роботи з дітьми, схильних до вчинення правопорушень, надання правової допомоги, запровадження додаткових форм впливу на неповнолітніх правопорушників шляхом залучення їх до суспільно корисної праці. Це, в свою чергу, свідчить про те, що проблема забезпечення прав і законних інтересів неповнолітніх постійно знаходиться в центрі уваги органів державної влади України.

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що наявність процесуальних гарантій прав неповнолітнього у кримінальному провадженні обумовлює необхідність їх дотримання не лише для запобігання їх злочинної діяльності, але й для встановлення дійсної ролі кожного у вчиненні кримінального правопорушення та правильної оцінки його діяння, а, отже, справедливого їх вирішення, тим самим забезпечуючи належний правовий захист неповнолітнього.